

CONSLIEREA FILOSOFICĂ ȘI ETICĂ. REFLECȚII ȘI PRACTICI ÎN ROMÂNIA

Volum editat de
Vasile Hațegan

Editura EIKON
București, 2019

Notă introductivă - Vasile Hațegan (Editor)	5
Partea a I-a. Aprecieri privind consilierea filosofică	13
Aspecte privind consilierea filosofică - <i>Sandu Frunză</i>	15
O perspectivă dialogică asupra consilierii filosofice - <i>Iulia Grad</i>	27
Cât de practică e filosofia practică? - <i>Laurențiu Staicu</i>	35
Câtă înțelepciune este în consilierea filosofică? - <i>Aurel Codoban</i>	51
Partea a II-a. Consilierea filosofică și gândire critică	65
Gândirea critică, instrument de comunicare în consilierea filosofică - <i>Vasile Hațegan</i>	67
Abilitățile de gândire critică antrenate în consilierea filosofică - <i>Gheorghe Clitan</i>	85
Partea a III-a. Practică și reglementarea profesiei	111
Drumul spre profesionalizare al consilierii filosofice- <i>Vasile Hațegan</i>	113
Partea a IV-a. Aplicații ale consilierii filosofice	135
Scurtă explorare a naturii și tipologiei practicilor filosofice – <i>Claudiu Mesaroș</i>	137
Resorturi terapeutice ale filosofiei - <i>Ionuț Mladin</i>	153
Evadarea socratică. Despre consilierea filosofică în penitenciare – <i>Marian Tătaru</i>	165
Partea a V-a. Etică și consiliere	179
Despre expertiza etică și expertul în etică în România - <i>Mihaela Frunză</i>	181
Globalizare și etică globală în secolul XXI - <i>Maria Sinaci</i>	195
În loc de final	217

Respect pentru oameni și cărți

PARTEA a I-a

APRECIERI PRIVIND CONSIGLIEREA FILOSOFICĂ

ASPECTE TEORETICE ȘI PRACTICE ALE CONSILIERII FILOSOFICE

Prof. Dr. Habil. Sandu Frunză
Universitatea Babeș Bolyai
Cluj- Napoca

Practicile filosofice își fac tot mai mult simțită prezența în peisajul cultural românesc. Au devenit la modă cafenelele filosofice, a devenit o necesitate consilierea etică și de responsabilitate socială, este de neocolit tot ceea ce înseamnă etică și deontologie, tematizarea integrității sau practicile etice în mediile profesionale, a apărut ca o alternativă în activitățile de sprijin oferite indivizilor și organizațiilor atât consilierea filosofică (legată de diferite școli de gîndire) cît și terapia filosofică situată la convergența cu alte practici de consiliere.

Am ales să includ în acest text trei perspective oferite de trei cărți foarte importante pentru înțelegerea registrului larg pe care îl pot oferi practicile filosofice: de la consilierea instituțională și organizațională, la consilierea individuală și îmbunătățirea vieții personale și a celei comunitare, pînă la integrarea caracterului transformațional al filosofiei, îndeosebi al eticii, în procese de creștere a calității actului educațional, a dezvoltării caracterului, a respectului pentru alteritate, a cultivării onestității intelectuale și a modernizării societății.

Despre provocările societății bazate pe comunicare la adresa filosofiei¹

Filosofia revine cu destul de mult curaj în spațiul public. Asta nu se datorează în principal filosofilor, ci unui tip special de așteptare din partea

¹ Text apărut pe blogul personal Sandu Frunză, „Sandu Frunză despre provocările societății bazate pe comunicare la adresa filosofiei”, Decembrie 8, 2018. <https://frunzasandu.wordpress.com/2018/12/08/sandu-frunza-despre-provocarile-societatii-bazate-pe-comunicare-la-adresa-filosofiei/>

publicului. Omul postmodern se reîntoarce cu față spre filosofie datorită creșterii forței structurilor societății bazate pe comunicare. Dezvoltarea tehnologiilor comunicării și importanța construcției realității în comunicare fac ca filosofia să fie într-un moment în care trebuie să își depășească timiditatea manifestată în ultimele decenii și să se afirme ca un actor semnificativ în spațiul public. Filosofii nu trebuie să facă altceva decât să valorifice acest moment pe care îl au dat ca pe un privilegiu al revenirii lor în spațiul public, ca pe un dar pe care îl face filosofiei societatea bazată pe comunicare. Cei care nu percep prezența acestei noi societăți o resimt, deocamdată, ca pe un fenomen al tranziției dinspre societatea bazată pe cunoaștere înspre noua realitate a unei societăți construită pe baza dezvoltării științei și tehnologiei, îndeosebi a tehnologiilor comunicării.

O publicație demnă de tot interesul ce aduce în discuție locul și rolul filosofiei în universitatea actuală și în lumea contemporană este cartea coordonată de Claudiu Mesaroș: *Filosofia în universitatea contemporană*.² Volumul mi-a trezit interesul deoarece în urmă cu 10 de ani am avut un interes special pentru cercetarea acestei teme. Unele dintre aceste cercetări au fost valorificate în publicațiile mele și ale colectivului cu care am lucrat în acea perioadă.³ Cartea de față se remarcă atât prin întrebările provocatoare, cât și prin răspunsurile bine ticluite.

² Claudiu Mesaroș (editor), *Filosofia în universitatea contemporană*, (Timișoara: Editura Universității de Vest Timișoara, 2017). Volumul cuprinde texte semnate de Claudiu Mesaroș, Mircea Dumitru, Basarab Nicolescu, Constantin Stoenescu, Laurențiu Staicu, Horia Liviu Popa, Ștefan Bratosin, Karoly Veress, Constantin Hlihor, Gabriel Leahu, Arleen Ionescu, Ovidiu Gherasim-Proca, Daniela Maci, Ioan Biriș, Adriana Neacșu, Cristina Ionescu, Simona Vucu, Mihaela Gligor, Mihai Maci, Anca Vasiliu, Virgil Ciomoș

³ Dintre acestea, aş aminti: Sandu Frunză, „A Stereotype: The lack of the Social Utility of Philosophy”, Journal for the Study of Religions and Ideologies, vol. 8 issue 24 (2009): 311-328; Sandu Frunză, Mihaela Frunză, Claudiu Herteliu, „Filosofie, ideologie, religie. O încercare de a înțelege ce se întâmplă cu filosofia în sistemul de educație din România”, Journal for the Study of Religions and Ideologies, vol. 8 issue 22 (2009): 129-149; Mihaela Frunză, Sandu Frunză, „Aspects Concerning the Crisis of Philosophy in the University System from Romania”, Journal for the Study of Religions and Ideologies, vol. 8 issue 24 (2009): 329-349; Sandu Frunză, Mihaela Frunză, „Philosophy and the Labor Market in Romania”, Journal for the Study of Religions and Ideologies, vol. 9 issue 25 (2010): 28-58; Sandu Frunză, Mihaela Frunză (ed.), *Criza instituțională a filosofiei*, (Cluj-Napoca: Editura Limes, 2010).

Exercițiul reflexiv la care sunt obișnuiți filosofii să recurgă îi conduce pe fiecare dintre aceștia să pună întrebări care au răspunsuri multiple, după cum se pot constitui într-un punct de plecare al altor întrebări care se nasc în mintea cititorului.

În „Cuvânt-înainte”, gîndindu-se la destinul umanioarelor în mediul universitar, Claudiu Mesaroș se întreabă dacă nu cumva Universitatea a părăsit idealul de a-i educa pe studenți în aşa fel încît „să poată gândi critic și autonom asupra angajamentului lor personal față de bine, onestitate, adevăr și frumos”⁴ și a ajuns să se transforme într-o structură antreprenorială ce conduce întregul demers spre ceva asemănător celui specific școlilor de meserii de altă dată. Totodată, el se întreabă dacă nu cumva umanioarele au fost sacrificeate în vederea unui cîștig „imens al studiului științelor exacte, ingineriei și industriei informaticе”. Pot fi de acord că interesul tinerilor este din ce în ce mai evident orientat spre aceste domenii, chiar printre cei ce aleg să urmeze programe din domenii ale științelor sociale și ale științelor umaniste. Dar marginalizarea pe care o resimțim ca o acțiune violentă din partea acestora, ar trebui să ne determine să conștientizăm necesitatea de a cultiva, alături de modalitățile clasice de filosofare, formele noi de creație și practică filosofică aduse de transformările aduse de postmodernitate în viața omului actual. Renașterea interesului pentru filosofie vine azi din chiar situarea filosofiei în dialog cu dezvoltarea științifică și tehnologică, din dezvoltarea industriilor comunicării, din nevoia de reînnoire a principiilor etice și a regîndirii practicilor sociale. Alături de preocupările clasice, filosofia universitară ar trebui să includă și interesul pentru filosofile practice și pentru eticile aplicate. Este punctul cel mai important al relansării filosofiei în societatea construită pe comunicare.

Una dintre modalități este aceea de ne conecta la practicile filosofice experimentate în alte spații culturale. Pași importanți au fost făcuți deja în acest sens și în România. După cum reiese din analizele propuse de filosoful, logicianul și sociologul Ioan Biriș, de la Universitatea de Vest din Timișoara, în textul „Filosofi români la congresele mondiale de

⁴ Claudiu Mesaroș, „Cuvânt-înainte”, în Claudiu Mesaroș (editor), *Filosofia în universitatea contemporană*, (Timișoara: Editura Universității de Vest Timișoara, 2017), p. 9.

filosofie”,⁵ există o conectare foarte bună a filosofilor din spațiul cultural românesc cu dezbatările filosofice ce au loc în plan global. Prin urmare, trebuie să ne aşteptăm ca noile curente din filosofia aplicată, din filosofia experimentală și practicile filosofice occidentale să devină de interes major și în spațiul preocupărilor filosofice de la noi. Este importantă în acest sens nu doar re-orientarea stilului de a face filosofie, ci și efortul indicat, de o gînditoare angajată cum este Adriana Neacșu, în procesul de promovare a filosofiei: „să evidențiem valențele practice ale Filosofiei, încât ea să devină atractivă pentru candidați de diverse orientări profesionale”.⁶ În acest sens, de o mare actualitate sunt orientările filosofice conturate în acest volum de doi dintre cei mai semnificativi filosofi, Virgil Ciomoș și Veress Karoly, de la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj, care propun ca variante de lucru consilierea filosofică și practicile hermeneutice cu rol semnificativ în modelarea existențială.⁷

Unul dintre textele excelente din acest volum este cel al filosofului Constantin Stoenescu, profesor la Facultatea de filosofie a Universității din București. El este unul dintre autorii cu preocupări constante în analiza temelor legate de locul filosofiei în societatea actuală.⁸ El adresează una dintre cele mai provocatoare întrebări în textul său privind viitorul filosofiei în universități: putem vorbi de sfîrșitul filosofiei, aşa cum ne-am obișnuit să vorbim despre un număr nesfîrșit de sfîrșituri: de la sfîrșitul omului, la sfîrșitul poeziei la sfîrșitul artelor sau sfîrșitul istoriei? Având în vedere orientarea antreprenorială a universităților actuale, Constantin

⁵ Ioan Biriș, „Filosofi români la congresele mondiale de filosofie”, în Claudiu Mesaroș (editor), *Filosofia în universitatea contemporană*, (Timișoara: Editura Universității de Vest Timișoara, 2017), 189-199.

⁶ Adriana Neacșu, „Experiența Universității din Craiova în promovarea pe plan educațional și social a domeniului Filosofie”, în Claudiu Mesaroș (editor), *Filosofia în universitatea contemporană*, (Timișoara: Editura Universității de Vest Timișoara, 2017), 203.

⁷ Virgil Ciomoș, „Filosofia în vremuri de criză”, în Claudiu Mesaroș (editor), *Filosofia în universitatea contemporană*, (Timișoara: Editura Universității de Vest Timișoara, 2017), 312-319; Karoly Veress, „Despre posibila funcție terapeutică a hermeneuticii filosofice”, în Claudiu Mesaroș (editor), *Filosofia în universitatea contemporană*, (Timișoara: Editura Universității de Vest Timișoara, 2017), 102-110.

⁸ Constantin Stoenescu, „Filosofia ca avantaj competitiv în societatea cunoașterii”, în Sandu Frunză, Mihaela Frunză (ed.), *Criza instituțională a filosofiei*, (Cluj-Napoca: Editura Limes, 2010).

Stoenescu este înclinat să fie mai degrabă pesimist în legătură cu dezvoltarea filosofiei în mediul universitar. În societatea bazată pe cunoaștere, filosofia ocupă azi un loc marginal, fiind parțial neputincioasă în a oferi resurse relevante pentru dezvoltarea socială și din perspectiva aplicării cunoașterii.

Putem însă desprinde și câteva motive de optimism din textul filosofului. Dintre acestea aş aminti, mai întâi, importanța rolului pe care îl poate juca demersul teoretic al filosofiei în particular și demersul teoretic în general în asigurarea unei structuri fundamentale a dezvoltării cunoașterii, creativității și a modelării acțiunii. Deși dezvoltarea aplicațiilor și formarea deprinderilor practice este esențială în educarea celor ce trebuie să se încadreze pe o piață a muncii, nu putem face abstracție de faptul că schimbările foarte rapide ce au loc azi la nivelul practicilor de tot felul reclamă existența unui teren nemîșcător, care să asigure fundalul de stabilitate al tuturor schimbărilor ce au loc, iar în acest sens pregătirea teoretică, dezvoltarea gîndirii critice și încurajarea atitudinilor reflexive sunt decisive în asigurarea unui mediu competitiv în care absolvenții de studii universitare să își pună în valoare talentul, aptitudinile și competențele. În al doilea rînd, aş dori să atrag atenția că acum ne aflăm într-o fază nouă, ce se diferențiază tot mai mult de societatea bazată pe cunoaștere în cadrele căreia Constantin Stoenescu analizează fenomenul de marginalizare a filosofiei. Ne aflăm azi într-o fază de tranziție de la societatea bazată pe cunoaștere la societatea bazată pe comunicare. Tranziția se va încheia curînd, în momentul în care cunoașterea, dezvoltarea tehnologică și reflecția filosofică se vor regăsi într-un proces de căutare a armonizării reciproce.

Societatea construită pe comunicare își face simțită prezența tot mai mult și în spațiul cultural românesc. Nu ne putem sustrage tendințelor globale de integrare într-un flux al comunicării extinse. Este de așteptat ca în acest context disciplinele umaniste să își găsească noi rațiuni de a exista și noi modalități de a se implica în creația semnificativă a secolului XXI. Este în logica dezvoltării științelor umaniste să fie conectate la realitățile înconjурătoare și chiar să le modeleze, în anumită măsură. Sugestive sunt în acest sens afirmațiile din acest volum ale unui autor cu o viziune interdisciplinară cum este Horia Liviu Popa: „Dintotdeauna Filosofia și

Istoria au un subiect comun, „progresul, ca varianta umană preferată, conștientă a schimbării și, în același timp, ca provocare pentru ele însese în cadrul evoluției culturii și civilizației umane”⁹. Îndeosebi reflectiei filosofice îi revine misiunea esențială de a răspunde provocărilor pe care i le-a adresat, și continuă să i le adreseze în mod vertiginos, societatea bazată pe comunicare.

Despre consacrarea consilierii filosofice ca un tip special de practică filosofică¹⁰

Cu toții simțim nevoia să ne manifestăm creativitatea prin stabilirea unor începuturi. Dorința de inedit face parte din natura noastră, în aceeași măsură în care naturii noastre îi este confortabil să se situeze în comoditatea dată de obișnuințe, de respectarea tabieturilor personale sau a tabuurilor și ritualizărilor comunitare. Cultura occidentală ne-a obișnuit, suplimentar, cu ideea că trebuie să fim întemeietori, deoarece cei ce întemeiază au senzația că sunt cu un pas mai aproape de nemurire față de cei ce stau în rîndul doi sau trei al unei existențe pasive. În planul creativității, această proiecție nu se stabilește ca element de continuitate (deși elementul continuității este important deoarece face creația imediat recunoscutibilă și accesibilă publicului larg), ci pe cel de aparentă ruptură, sau de mutare pe un nou plan, cred că ar fi mai bine spus. Realitatea cunoscută este astfel ridicată pe un nou plan de existență, marcând o suita de începuturi pe care le putem așeza sub semnul stabilirii unor noi repere în creația personală și cea comunitară.

Numele lui Vasile Hațegan nu îmi era cunoscut pînă la apariția cărții sale *Consilierea filosofică. De la practică la profesie*.¹¹ Este vorba de primul îndrumar general în consilierea filosofică oferit de un autor român.

⁹ Horia Liviu Popa, „Filosofia și istoria în universitățile din secolul 21: provocări și orientări sistemică”, în Claudiu Mesaroș (editor), *Filosofia în universitatea contemporană*, (Timișoara: Editura Universității de Vest Timișoara, 2017), 62.

¹⁰ Text apărut pe blogul personal Sandu Frunză, „Sandu Frunză despre consacrarea consilierii filosofice ca un tip special de practică filosofică”, iunie 1, 2018 <https://frunzasandu.wordpress.com/2018/06/01/sandu-frunza-despre-consacrarea-consilierii-filosofice-ca-un-tip-special-de-practica-filosofica/>

¹¹ Vasile Hațegan, *Consilierea filosofică. De la practică la profesie*, (București: Ars Docendi, 2018).

Oricât de conectată ar fi creația românească cu cea europeană și cea globală, nu putem face abstracție de importanța unei asemenea întreprinderi pentru contextul cultural și pentru cultura filosofică din România. Vasile Hațegan va rămâne mereu primul autor al unei lucrări sistematice, de anvergură, în consilierea filosofică de la noi. El stabilește o bornă la care ne vom raporta mereu ca la ceva vizibil, ca la un început foarte semnificativ în reflecțiile de filosofie aplicată, chiar dacă, anterior cărții sale, au mai existat în spațiul nostru cultural reflecții valoroase asupra practicii filosofice, consilierii etice, consilierii existențiale etc., în toate centrele universitare semnificative din România.

Apariția acestei cărți este favorizată de un interes crescînd al filosofilor din mediile academice din România pentru etica aplicată, filosofia practică și noile deschideri pe care filosofia le poate oferi prin consultanță și consiliere filosofică destinate unor categorii de public de la filosofia pentru copii, la filosofia dezvoltării personale, a consilierii filosofice personale, la etica managerială și de responsabilitate socială etc. Privitor la cartea *Consilierea filosofică. De la practică la profesie*, cred că trebuie să subliniem importanța pe care o au preocupările de dezvoltare a consilierii filosofice la Universitatea din Timișoara unde Florin Lobonț a inițiat un program masteral menit să formeze filosofii practicieni.

O influență importantă asupra familiarizării publicului de la noi cu ceea ce se întîmplă în practicile filosofice în cultura occidentală au avut-o mai ales traducerile din Lou Marinoff¹², una dintre acestea, Lou Marinoff, *Ghidul filosofului practician. Teorii, metode, aplicații*¹³, fiind semnată chiar de către Florin Lobonț împreună cu Vasile Hațegan.

Multe decizii legate de structura cărții *Consilierea filosofică. De la practică la profesie* au fost luate de Vasile Hațegan sub influența cărții lui Lou Marinoff. El se dovedește un discipol al acestuia, deși perspectiva de abordare pe care o propune este una diferită, cea care presupune angajarea

¹² Lou Marinoff, *Înghite Platon nu Prozac*, Traducere, note și studiu introductiv de Florin Lobonț, (București: Editura Trei, 2010); Lou Marinoff, *Întrebări fundamentale. Filosofia îți poate schimba viața*, Traducere de Oana Zamfirache, (București: Editura Trei, 2013); Lou Marinoff, *Puterea lui Tao. Cum să-ți găsești liniștea în vremuri tulburi*, Traducere și note de Florin Tudose, (București: Editura Trei, 2015).

¹³ Lou Marinoff, *Ghidul filosofului practician. Teorii, metode, aplicații*, Traducere de Florin Lobonț și Vasile Hațegan, (Timișoara: Editura ESP System, 2016).